

KIRJA-ARVIO: TIEDETTÄ RAJOISTA

Rantala, Pälvi & Tuominen, Marja (toim.) 2005: Rajoilla. Puheenvuoroja tutkimuksen rajoista ja rajojen tutkimuksesta. Rovaniemi: Lapin yliopisto. 232 sivua.

Anu Laukkanen

Kuten nimikin kertoo, Pälvi Rantalan ja Marja Tuomisen toimittama kirja tarjoaa näkökulmia sekä tutkimuksen ja tieteenalojen rajoihin että kulttuuristen, poliittisten ja maantieteellisten rajojen tutkimukseen. Vaikka artikkelikokoelma perustuu syksyllä 2003 Lapin yliopistossa pidetyn seminaarin puheenvuoroihin, olisi kirjan sisältöä voinut ehkä rajata jompaankumpaan aihealueeseen. Tällaisena teos ei tarjoa kokonaisnäkemyistä tieteenalojen eikä tutkimuskohteiden rajoista vaan ennemminkin tarjoaa yksittäisiä artikkeleita eri aiheista kiinnostuneille.

Itselleni kiinnostavinta antia olivat nimenomaan tietoa, ymmärtämistä ja monitieteisyyttä koskevat Kari Kurkelan ja Suvi Ronkaisen tekstit. Myös Ilkka Levän psykohistoriallinen analyysi nykyajan turvattomuudesta loi kiinnostavan näköalan luovaan, monesta lähteestä ammentavaan tapaan tehdä tutkimusta.

Muut artikkelit edustavat ainakin omasta feministisen kulttuurintutkijan näkövinkkelistäni katsottuna konventionaalisempaa, vaikkakin monitieteistä rajojen tutkimusta. Niissä tarkastellaan muun muassa rajankäyntiä ja rajaseudulla asumista 1800-luvun Pohjoiskalotissa (Lähtenmäki) sekä 1900-luvun Suomen ja Venäjän rajalla (Rainio). Poliittisia ja kulttuurisia erontekoja käsitellään 1930- ja 1940-luvun suomalaisen vasemmistoälymystön näkökulmasta (Koivisto), sukupuolirajojen ja uskonnollisten normien rikkomuksia lähestytään alatorniolaisen Kalkkimaan papiksi kutsutun kiertolaisen ja kansanrunoilijan hahmon kautta (Rantala). Rajan käsitteen kautta lähestytään myös kuolemaa antiikin Roomassa (Mustakallio) sekä taidetta (Suonpää, Haveri). Rajan ja siihen liittyvän eronteon käsitteillä voikin lähestyä lähes mitä tahansa aihepiiriä, perustuuhan ihmisten kieli, ajattelu ja arki rajantekoon niin voimakkaasti. Käsitteen analyyttinen voima kuitenkin menettää helposti tehoaan, jos yhtä aikaa pyritään ottamaan haltuun näin monta rajan tutkimisen tapaa.

RASKAASTI RAJOISTA

Kokoelman alkuun on ladattu kaksi erittäin haastavaa tekstiä, jotka saattavat pistää pikaisempaa johdatusta rajojen tematiikkaan etsivän jatkamaan etsintöjään jostain muualta. Johdannossa teoksen kuvaillaan sopivan oppikirjaksi kulttuuri- ja taidealan perus- ja jatko-opinnoissa. Koin kokoelman kuitenkin sen verran hajanaiseksi ja kahden ensimmäisen artikkelin kohdalla vaikeaselkoiseksi, etten suosittelisi tätä kirjaa johdannoksi rajoja koskevaan tutkimukseen ainakaan ihan aloittelijoille.

Kokoelman avaa psykoanalyttisesti suuntautuneen musiikintutkijan Kari Kurkelan haastava pohdinta kokemuksen ymmärtämisen mahdollisuudesta. Esimerkkinä hän käyttää tutkimushaastattelua, mutta tekstissä esitetyt ajatukset tutkijan itseymmärryksen merkityksestä toisen ymmärtämiselle sopivat kyllä kaikkeen ymmärrystä painottavaan tutkimukseen. Paikantumisen sijaan Kurkela painottaa toimintaa ohjaavista haluista (muun muassa ideologisista kiinnikkeistä) irtautumisen sekä avautumisen ja aukiolemisen merkitystä toisen ymmärtämiselle. Tällaista tilaa ei voi Kurkelan mukaan kuitenkaan ryhtyä tavoittelemaan, sillä silloin aukioleminen ei enää olisi pyyteetöntä. Kurkelan tapa kirjoittaa tyhjyyden ja tietämättömyyden sietämisestä pyrkimysten ja tavoitteiden jatkuvan tavoittelun sijaan muistuttaa siitä, minkä yliopistossakin kuuluisi olla mahdollista: aidosta ihmettelystä oudon ja uuden edessä.

Ilkka Levän psykohistoriallinen näkökulma turvattomuuteen ja rajoihin nykyajan ydinkokemuksena nojaa teoreettisesti Gilles Deleuzen ja Felix Guattarin *skitsoanalyysiin* varsin haastavin kielenkääntein. Skitsofrenia ei viittaa sairauteen vaan toimii laajana ”sosiaalishistoriallista tilaa kuvaavana käsitteenä, yleistyneenä psykoottisen lamaantumisen yhteiskunnallisena tuotantotapana, joka vallitsee nykyisissä kapitalistisissa yhteiskunnissa” (s. 50). Tätä skitsofreniaa skitsoanalyysi pyrkii kyseenalaistamaan. Kirjoittajan kyky ja tapa nähdä yhteyksiä suomalaisen työelämän vaatimusten, kolonialistisen hygienian, turbokapitalismin, globalisaation ja poliisien tarpeen välillä on huikea. Postmoderni erojen leikki ei ole vapaaehtoista vaan pakottavaa ja epätasa-arvoa luovaa. Kaikki on kaupan, ja joskus voimaannuttavinakin koetut eroihin perustuvat identiteetit ovat kulutettavissa tyyleinä. Jatkuva liike jonnekin tuntuu olevan tärkeintä, mutta ihmiset kaipaavat jotain pysyvää, toisin sanoen rajoja ja turvaa ympärilleen. Tätä avuttomuuden tunnetta paikkaillaan luomalla turvan illuusioita esimerkiksi erilaisin turvajärjestelyin. Tätäkään tekstiä lukiessa ei voi olla ajattelematta yliopistojen henkilöstön tilannetta markkinatalouden ja sivistysihanteiden ristipaineessa. Mikä tieteentekijöitä pitää kasassa? Laadunvalvonta?

RAJAKOKEMUKSIA TURUSSA, SUOMESSA JA VENÄJÄLLÄ

Minna Rainion artikkeli liittyy haastatteluihin ja kertomuksiin, joita kirjoittaja teki yhdessä Mark Robertsin kanssa Suomen ja Venäjän rajan molemmin puolin videoinstallaatiota ”Rajamailla” varten. Teos oli nähtävillä Kiasmassa keväällä 2004, ja sen nähneenä ja kokeneena onkin kiinnostava vertailla taiteen ja tieteellisen tekstin

vaikuttavuutta. Artikkelit on muistelukerrontaan sekä kulttuurimaantieteellisiin ja kulttuurihistoriallisiin lähestymistapoihin suhteutettu analyysi suomalaisten ja venäläisten haastatteluista ja niissä tuotetuista rajakertomuksista. Kuvia artikkelissa ei erikseen analysoida, vaikka niitä onkin liitetty tekstin kuvitukseksi. Installaatio koostui nauhalta kuultavien haastattelujen lisäksi kolmesta rinnakkaisesta videokuvasta, joista oikeanpuoleinen kuvasi maisemaa Venäjän puolelta ja vasemmanpuoleinen Suomen puolelta. Keskellä oli kuva rajalinjasta fyysisine rajan merkitsijöineen. Kerronnan ja kuvan yhteisvaikutus oli mykistävä ja ajatuksia herättävä, eikä artikkeliksi muotoutunut tieteellinen laajennus pystynyt koskettamaan vastaavalla tavalla. Toki artikkelissa tuodaan esille esimerkiksi haastattelujen tuottamiseen ja kokemuskerrontaan liittyviä seikkoja, joita installaatiossa ei kuulla tai nähdä, mutta myös taideteos yksinään pystyi ilmaisemaan ruumiissa tuntuvasti, miten rajaseudulla asuminen koetaan. Samaa teemaa artikkelikokoelmassa kuvittaa kuvanveistäjä Colin Fosterin omaelämäkerrallinen puheenvuoro kokemuksistaan valtioiden, kielten ja kulttuurien rajoilla.

Joitakin folkloristeja kiinnostanee Jyrki Siukosen artikkeli ylioppilas Henrik Gananderista ja turkulaisesta opiskelijaelämästä 1700-luvun puolivälissä. Gananderin kerrotaan myyneen sielunsa paholaiselle, ja Siukonen selvittelee artikkelissaan kaupanteon esikuvia, joita on kertomuserinteessä ja kirjallisuudessa runsaasti. Rajatetaan kirjoituksen kytkee – vaikkakin aika hatarasti – Gananderin sielun myymisen ajankohta lapsuuden ja aikuisuuden rajamailla sekä anekdootissa esille tuleva uskon ja epäuskon teema.

TAITEEN JA TIETEEN RAJOILLA

Juha Suonpää avaa luontokuvien ja kuvaamisen merkityksiä kiinnostavasti väitöskirjaansa pohjautuvassa tekstissä. Keskustelu luontokuvan aitoudesta nostaa esiin lukuisia rajoja: luonto/kulttuuri, taide/kaupallisuus, metsästys/luonnonsuojelu. Näillä on myös sukupuolittuneita merkityksiä: millainen mies kulkee metsässä kamera eikä metsästyskivääri kädessä? Suonpään tekstin mukaan siellä ei ainakaan kulje naisia luontoa kuvaamassa. Luontokuvat saavat myös kansallisiin erontekoihin liittyviä merkityksiä: Millainen Suomen luonto on kuvissa? Koskematon, luonnontilainen erämaa vai kantoja töröttävä hakkuuaukea? Millaisia luonnonkappaleita siellä voi nähdä?

Taiteen rajalle sijoittuu myös nykykansantaide, jota tulee vastaan muun muassa teiden varsilla tekijöidensä pihapiiriin sijoittuvina veistoskokoelmina tai muina sommitelmina. Taiteen määritelmä huojuu, kun sitä ei voida määritellä teoslähtöisesti. Usein ITE-taide määrittyikin sen perusteella, että sen tekijällä ei ole taidekoulutusta eikä hän toimi nykyisten taideinstituutioiden piirissä. ITE-taidekin on institutionalisoitunut, minkä vuoksi nykykansantaiteen näyttelyt, seminaarit ja julkaisut voidaan laskea jo osaksi taiteen kenttää. Tällä voi olla kuitenkin kohtalokkaita seurauksia taiteelle: jos rajat häipyvät kokonaan, taide saattaa hävitä ja sulautua muihin elämänalueisiin. Minna Haveri näkeekin nykykansantaiteen paikan sijoittumisen rajalle sen elinehtona ja tapana säilyttää omaleimaisuutensa ja kiinnostavuutensa.

TIEDETTÄ RAJOISTA

Kirjan päättää Suvi Ronkainen monitieteisyyttä avaavassa artikkelissaan. Tätä tekstiä voi suositella kaikille monitieteisyyden nimeen vannoville ja sitä kriittisesti tarkasteleville. Ronkainen kirjoittaa selkeästi erilaisista tietokäsityksistä ja niiden vaikutuksesta monitieteisyyden ymmärtämiseen. Julkilausutuksi tulee myös ristiriita juhlapuheiden monitieteisyyden sekä monitieteisen väitöskirjantekijän arjessa. Tiina Vainiota siteeraten Ronkainen ei lupaa monitieteilijälle asiantuntijan paikkaa, vaan ennemminkin mahdollisuuden vastata kysymyksiin aina uudelleen: ”Ei, en tiedä, miten kiinnostavaa” (s. 230). Avoimuus, uusien kysymysten kysyminen, oman tietämisensä rajojen pohdiskelu yhteisöllisyyttä ja aiempaa tutkimusta unohtamatta vie tiedettä eteenpäin toisella tavalla kuin omissa poteroissaan pysyttelevä tieteenalarajojaan vartioiva tutkimus.

FM Anu Laukkanen on folkloristiikan jatko-opiskelija Turun yliopistossa ja tutkii kulttuurien kohtaamista itämaisessä tanssissa.